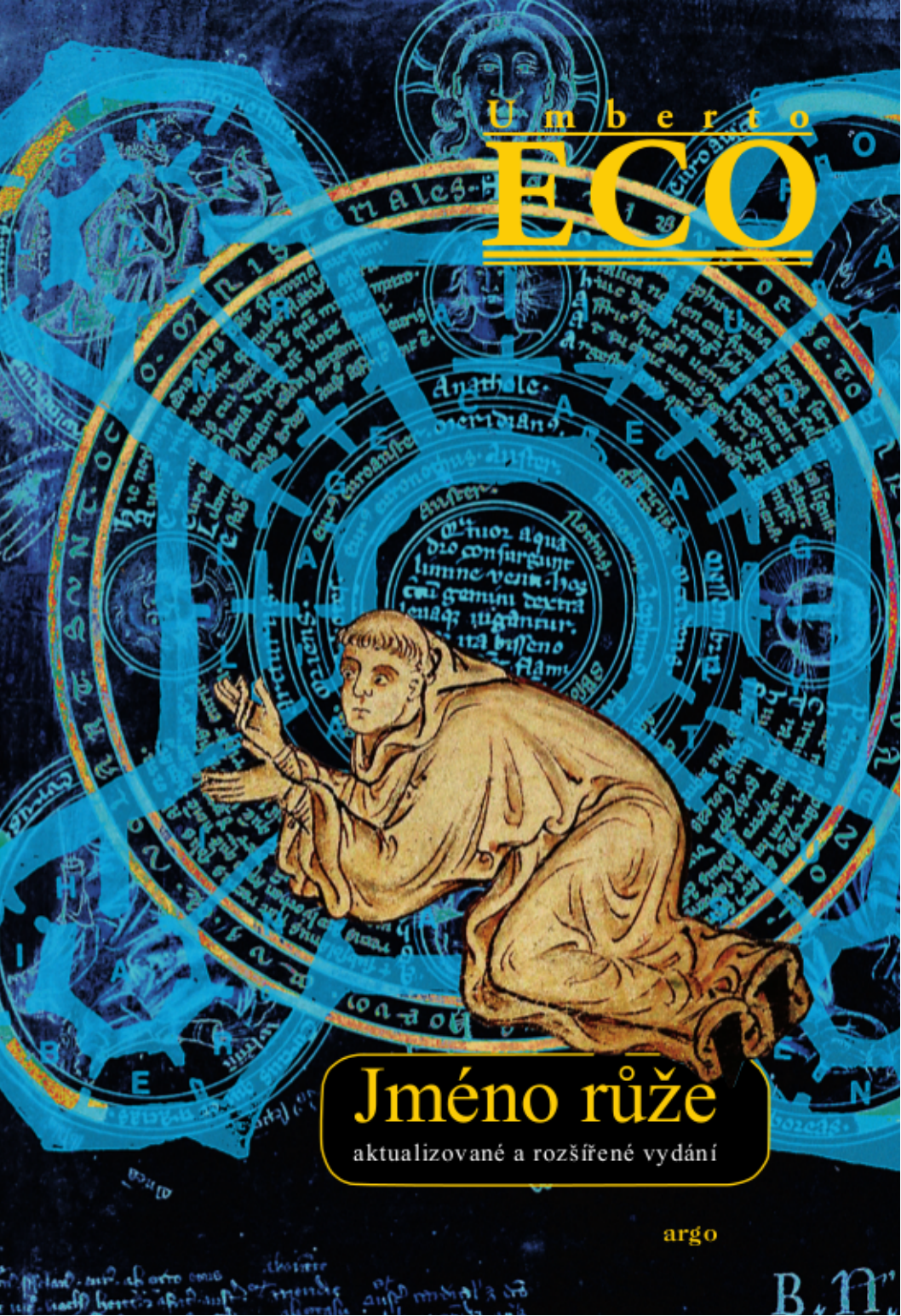

U m b e r t o

ECO

Jméno růže

aktualizované a rozšířené vydání

argo

B. 11

U m b e r t o

ECO

Jméno růže

aktualizované a rozšířené vydání

argo

Přeložil Zdeněk Frýbort

JMÉNO RŮŽE
IL NOME DELLA ROSA

Argo, 2014

© RCS Libri S.p.A. – Milano

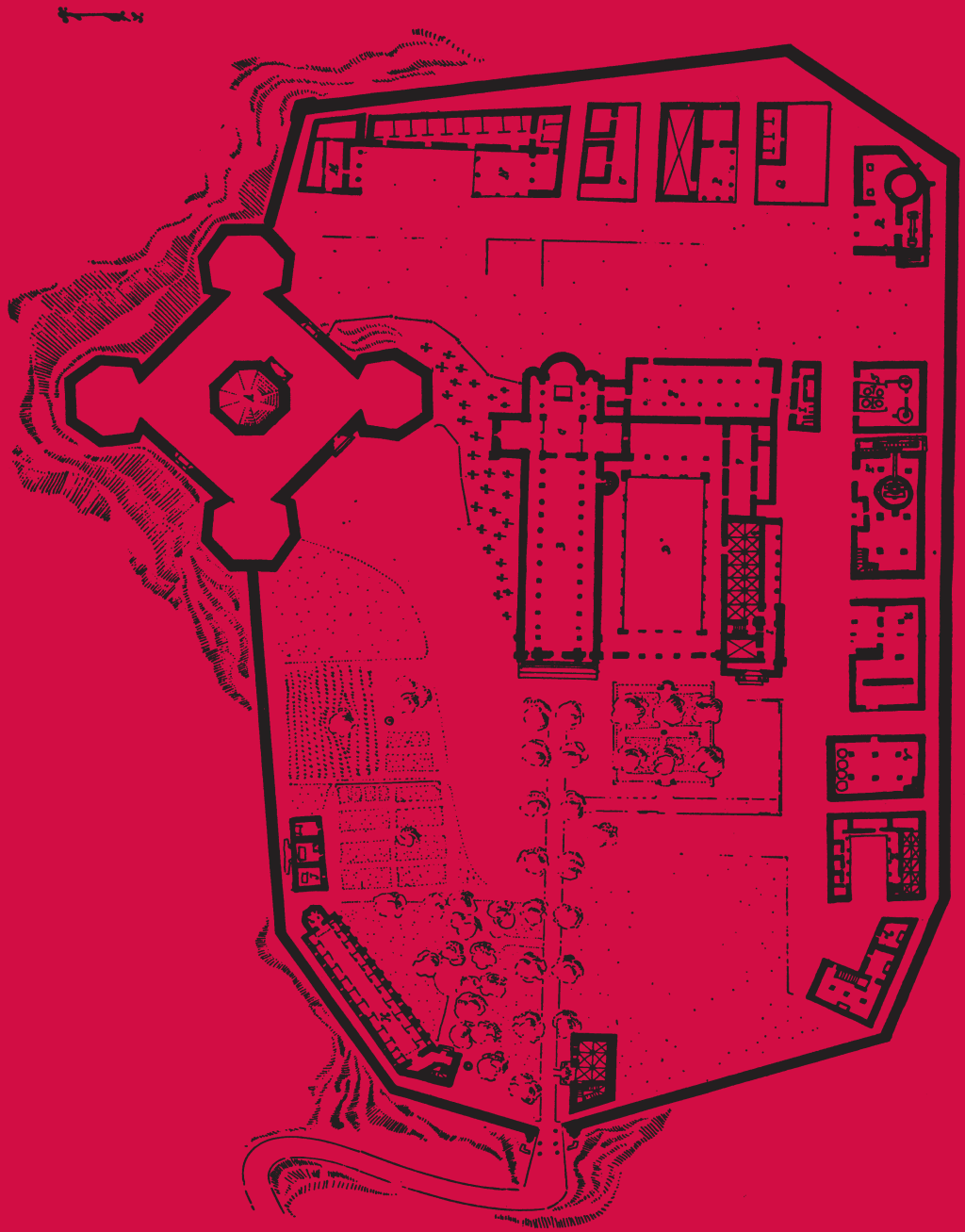
Bompiani 1980–2013

Translation © Zdeněk Frýbort – heirs 1985, 2014;

Zdeněk Frýbort – heirs, Jindřich Vacek 2014
for “Postille a ‘Il nome della rosa’”

ISBN 978-80-257-1057-9 (váz.)

ISBN 978-80-257-1124-8 (e-kniha)

OPATSTVÍ

K	Špitál	F	Dormitář
J	Lázně	H	Kapitulní síň
A	Budova	M	Chlévy
B	Chrám	N	Stáje
D	Rajský dvůr	R	Dílny

STARÝ RUKOPIS,
JAK JINAK

Šestnáctého srpna 1968 mi náhoda vložila do rukou knihu jistého abbé Valleta nazvanou *Le manuscrit de Dom Adson de Melk, traduit en français d'après l'édition de Dom J. Mabillon* (Aux Presses de l'Abbaye de la Source, Paris 1842). Tato kniha, opatřená vskutku jen skrovnými historickými údaji, o sobě tvrdila, že je věrným překladem rukopisu ze XIV. století, který objevil v klášteře v Melku velký vědec století sedmnáctého, jemuž vděčíme za dějiny benediktinského řádu. Tímto drahocenným objevem (mým vlastním, to znamená v pořadí třetím) jsem se těšil, když jsem v Praze čekal na osobu, která mi byla drahá. Šestého dne sovětské oddíly vtrhly do tohoto nepřízní osudu pronásledovaného města. Naštěstí se mi podařilo odjet přes hranici do Lince a odtamtud do Vídně. Tam jsme se konečně sešli a společně vyrazili proti proudu Dunaje.

Strašlivý příběh Adsona z Melku mě okouzлил, vzrušil a do té míry uchvátil, že málem na jeden záprah jsem si jej přeložil do několika velkých sešitů z Papeterie Joseph Gilbert, do kterých se měkkým perem tak dobře píše. Mezitím jsme dorazili k Melku, kde stále ještě v zákrutu řeky strmí překrásný *Stift*, během staletí několikrát opravovaný. Jak čtenář už jistě tuší, v tamější klášterní knihovně nebyla po Adsonově rukopise stopa.

Do Salcburku jsme nedorazili, stačila jedna tragická noc v malém hotýlku na břehu Mondsee a naše cestovní idyla vzala náhle konec. Osoba, s níž jsem cestoval, odešla a vzala si s sebou knihu abbé Valleta, ne ve zlém úmyslu, spíš proto, že náš vztah skončil velice náhle a zmateně. Zůstalo mi pár sešitů popsaných mou vlastní rukou a veliké prázdno v srdci.

Několik měsíců poté jsem se v Paříži rozhodl dovést své pátrání do konce. Z té trochy údajů, které francouzské vydání obsahovalo, mi zůstal výjimečně podrobný a přesný odkaz na pramen:

VETERA ANALECTA, Sive COLLECTIO VETERUM ALIQUOT OPERUM & Opusculorum Omnis Generis, Carminum, Epistolarum, Diplomatum, Epitaphiorum, & CUM ITINERE GERMANICO, Adnotationibus & aliquot disquisitionibus R.P.D. Joannis Mabillon, Presbiteri ac Monachi Ord. Sancti Benedicti e Congregatione S. Mauri. – NOVA EDITIO, Cui accessere MABILONII Vita & aliquot opuscula, scilicet Dissertatio de PANE EUCHARISTICO, AZYMO ET FERMENTATO, ad Eminentiss. Cardinalem BONA. Subjungitur opusculum ELDEFONSI Hispaniensis Episcopi de eodem argumento ET EUSEBII Romani ad THEOPHILUM Gallum epistola, DE CULTU SANCTORUM IGNOTORUM. Parisiis, apud Levesque, ad Pontem S. Michaelis, MDCCXXI, cum privilegio Regis.

Vetera analecta jsem v knihovně Sainte Geneviève našel sice hned, k mému velkému překvapení se však údaje ve dvou bodech lišily: vydavatelem byl Montalant, ad Ripam P. P. Augustinianorum (prope Pontem S. Michaelis), a datum vydání bylo o dva roky pozdější. Zbytečně bych dodával, že tato *Analecta* žádný rukopis Adsa či Adsona z Melku neobsahovala – jak si každý může ověřit, je to soubor textů krátkých a středně dlouhých, zatímco příběh přeložený Valletem zabírá několik set stran. Konzultoval jsem slavné medievalisty, mezi jinými nezapomenutelného přítele Etienna Gilsona, nebylo však pochyb o tom, že neexistují jiná *Vetera analecta* než ta, která jsem našel v Sainte Geneviève. Návštěva v Abbaye de la Source, jehož zdi se tyčí poblíž Passy, a rozhovor s přítelem Domem Arnem Lahnstedtem mě pak stejnou měrou přesvědčily, že žádný abbé Vallet nikdy žádnou knihu z tiskařských lisů (které tu navíc nikdy nebyly) tohoto opatství nevydal. Je všeobecně známo, jak jsou nedbalí francouzští vědci při uvádění pramenů, jejich údaje jen zřídka bývají věrohodné; tento případ však přesahoval nejhorší

očekávání. Že by se mi dostalo do rukou falzum? Valletovu knihu jsem už zpátky získat nemohl (lépe řečeno neměl jsem odvahu požádat o vrácení osobu, která mi ji vzala). Zůstaly mi jen mé poznámky a ani těm jsem už moc nevěřil.

Při velké tělesné únavě a silném vnitřním napětí se dostávají okamžiky, kdy se nám zjevují osoby, které jsme kdysi znávali (*en me retraçant ces détails, j'en suis à me demander, s'ils sont réels, ou bien si je les ai rêvés*). Jak jsem se později dozvěděl z hezké knížečky abbé de Bucqoye, zjevují se i knihy, které dosud nebyly napsány.

Kdyby se nic dalšího nepříhodovalo, byl bych se ještě dnes v duchu ptal, odkud se příběh Adsona z Melku vůbec vzal. Jenže když jsem se v roce 1970 v Buenos Aires přehraboval v policích malého antikvariátu na třídě Corrientes nedaleko mnohem známějšího Patia del Tango, nacházejícího se na téže široké ulici, ocitla se mi v rukou kastilská verze knížečky Mila Temesvara *O použití zrcadel při hře zvané šachy*, ze které jsem už citoval (z druhé ruky) ve své knize *Skeptikové a těšitelé*, kde jsem psal o jeho novější knize *Prodavači Apokalypsy*. Jde o překlad dnes už velice vzácného gruzínského originálu (Tbilisi 1934), a tam jsem k svému velkému překvapení našel hojné citáty z Adsonova rukopisu, jenže pramenem už nebyl Vallet ani Mabillon, ale otec Athanasius Kircher (jenže které z jeho děl?). Jeden vědec, jehož jméno bych tu nerad uváděl, mě pak ujistil (údaje uváděl z paměti), že tento známý jezuita nikdy o Adsonovi z Melku nepsal. Jenže dotyčná místa jsem v Temesvarově knize viděl na vlastní oči a příhody, z nichž čerpal, ve všem všudy odpovídaly příhodám v rukopise přeloženém Valletem (především popis labyrintu nepřipouštěl žádné pochybnosti). Ať si o tom napsal cokoli Beniamino Placido,* abbé Vallet existoval a určitě existoval i Adso z Melku.

Došel jsem k závěru, že Adsonovy paměti zcela přirozeně vyplývají z povahy událostí, o nichž vypráví: jsou zahaleny mnoha nejasnými záhadami, osobou autora počínaje a konče polohou opatství, o níž Adso úporně a důsledně mlčí a kterou dohady dovolují klást do oblasti zhruba mezi Pomposou a Conques, pravděpodobně někam na svahy apeninské

* *La Repubblica*, 22. září 1977.

mezi Piemontem, Ligurií a Francií (neboli, řečeno s Dantem, mezi Lericí a Turbii). Co se týče doby, v níž se dotyčné události odehrávají, přivádí nás Adso ve svém vyprávění na konec listopadu roku 1327; není však jasné, kdy je napsal. Vezmeme-li v úvahu, že v roce 1327 byl novic a v době, kdy paměti psal, jednou nohou v hrobě, můžeme říci, že rukopis vznikl v posledních desíti nebo dvacíti letech čtrnáctého století.

Když se nad tím vším zamyslím, neměl jsem vlastně žádný důvod dávat do tisku svou vlastní italskou verzi obskurní novogotické francouzské verze latinsky vydaného díla, které napsal latinsky německý mnich ve XIV. století.

Především, jaký styl jsem měl použít? Pokušení uchýlit se k italským vzorům oné doby jsem musil odmítnout jako ničím neopodstatněné. Adso nepsal italsky, ale latinsky a z celého textu je jasné, že jeho kultura (nebo kultura opatství, která ho tak jasně ovlivňuje) má mnohem starší kořeny. Jde tu zcela jasně o sumu znalostí a stylistických návyků shromážděných po řadu staletí a spjatých s pozdně středověkou tradicí latinskou. Adso myslí a píše jako mnich, který dokázal odolat revoluci lidového jazyka, je srostlý s knihami uloženými v knihovně, o níž vypráví, jako muž, který vyrostl na patristických a scholastických textech. Co se jazyka a učených citátů týče, mohl být rukopis (ponecháme-li stranou události XIV. století, které sám Adso zaznamenává s mnoha rozpaky a pokaždé jen z druhé ruky) klidně napsán i ve XII. nebo XIII. století.

Na druhé straně nemůže být pochyb o tom, že Vallet při překládání Adsonovy latiny do své novogotické francouzštiny vnesl do textu řadu licencí, a to nejen stylistických. Tak třeba postavy, které občas rozmlouvají o vlastnostech bylin, čerpají své znalosti zcela určitě z Knihy tajemství připisované Albertu Velikému, která byla během staletí několikrát přepracována. Že ji Adso znal, to je jasné, potíží je však v tom, že cituje celé pasáže, které až doslovně opakují Paracelsovy recepty nebo čerpají z interpolací jednoho vydání Alberta pocházejícího zcela určitě z doby tudorovské.* Jak jsem později zjistil, v době, kdy Vallet přepisoval (?)

* *Liber aggregationis seu liber secretorum Alberti Magni*, Londinium, juxta pontem qui vulgariter dicitur Flete brigge, MccccLxxxv.

Adsonův rukopis, obíhala po Paříži vydání jak *Grand*, tak *Petit Alberta* z osmnáctého století, už neodčinitelně znešvařená.* Jak si pak člověk může být jist, že text, z něhož čerpal jak Adso, tak mniši, jejichž rozhovory zaznamenal, neobsahoval mezi glosami, poznámkami a různými vpisy i anotace, jež pak sytily kulturu pozdější?

A konečně, měl jsem zachovat latinské věty, které abbé Vallet nepovažoval za vhodné přeložit, snad proto, aby zachoval atmosféru doby? Nebyly k tomu dost pádné důvody, snad jen asi špatně vyložený pocit, že bych měl zachovat věrnost svému prameni... Nadbytečné jsem odstranil, něco však ponechal. A obávám se, že jsem si počínal jako špatný romanopisec, který když uvádí do textu Francouze, vkládá mu do úst věty jako *parbleu!* nebo *la femme, ah! la femme!*

Mám zkrátka spoustu pochyb. Opravdu nevím, kde se ve mně vzala odvaha uvést zde rukopis Adsona z Melku jako autentický. Řekněme, že to byl akt lásky. Nebo že jsem se chtěl zbavit svých četných dávných obsesí.

Píši, aniž bych si dělal starosti s otázkami aktuálními. V letech, kdy jsem text abbé Valleta objevil, vládlo přesvědčení, že se má psát proto, aby se ovlivnila přítomnost a změnil svět. Od té doby uběhlo už přes deset let a literát (jemuž byla navrácena jeho vysoká důstojnost) může dnes psát jen proto, že ho to těší. Necítím se tedy ničím vázán a příběh Adsona z Melku vyprávím jen pro radost z vyprávění. Čerpám posilu a útěchu z toho, že je mi tak nezměrně vzdálen v čase (dnes, kdy bdění rozumu odehnalo monstra, která zplodil jeho spánek), tak úžasně zbaven vztahu k naší době a tak bezčasově cizí našim nadějím a našim jistotám.

Neboť je to příběh knih, a ne každodenní mizérie a jeho četba nás může přimět, abychom si řekli s Tomášem Kempenským: *In omnibus requiem quaesivi, et nusquam inveni nisi in angulo cum libro.*

5. ledna 1980

* *Les admirables secrets d'Albert le Grand*, A Lyon, Chez les Héritiers Beringos, Fratres, à l'Enseigne d'Agrippa. MDCCLXXV; *Secrets merveilleux de la Magie Naturelle et Cabalistique du Petit Albert*, A Lyon, *ibid.*, MDCCXXIX.

Poznámka

Adsonův rukopis je rozdělen na sedm dnů a každý den pak na úseky, jež odpovídají liturgickým hodinkám. Podtitulky pravděpodobně k textu přidal Vallet. Jsou však užitečné pro orientaci čtenáře, a jelikož se neodchylují od způsobu, jaký byl v oné době vlastní mnoha literárním dílům v lidovém jazyce, nepovažoval jsem za nutné je odstranit.

Jisté rozpaky mi způsobily Adsonovy odkazy na dobu bohoslužeb. Liší se nejen podle místa a roční doby, ale ve XIV. století nebyly pravděpodobně všechny příkazy, které pro svůj řád stanovil svatý Benedikt, ani přesně dodržovány.

Pro čtenářovu orientaci jsem zčásti z textu samého a zčásti ze srovnání původní řehole s popisem mnišského života v knize Edouarda Schneidera *Les heures bénédictines* (Paris, Grasset, 1925) vyvodil následující údaje a domnívám se, že se jich můžeme přidržet:

Matutinum (Adso občas používá i starý název *Vigiliae*) Od 2.30 do 3 hod. v noci.

Laudy (ve starší tradici *matutinae*). Od 5 do 6 hod. ráno, bohoslužba má končit za úsvitu.

Prima Kolem 7.30 hod., chvíli před rozedněním.

Tercie Kolem 9 hod. dopoledne.

Sexta V poledne (v klášteře, kde mniši nepracovali na polích, a v zimě zároveň doba oběda).

Nona Mezi 2 a 3 hod. odpoledne.

Nešpory Kolem 4.30 hod. odpoledne, při západu slunce
(řehole předpisuje večerět, než nastane tma).

Kompletář Kolem 6 hod. odpoledne (v sedm jdou mniši spát).

Výpočet se zakládá na tom, že v severní Itálii na konci listopadu slunce vychází v 7.30 ráno a zapadá kolem 4.40 odpoledne.

PROLOG

Na počátku bylo Slovo, to Slovo bylo u Boha, to Slovo bylo Bůh. To bylo na počátku u Boha a poslušný mnich by měl za úkol každý den s vytrvalou pokorou opakovat tuto nezměnitelnou událost, jedinou, jejíž pravda je nevyvratná. Jenže *videmus nunc per speculum et in aenigmate*, a nežli se nám pravda vyjeví přímo, ukazuje se nám jen v jednotlivých črtách (běda, jak málo čitelných!) omylného světa a my musíme zvolna a namáhavě číst její věrné znaky i tehdy, zdají-li se nám temné a snad i protkané vůlí zcela upřenou ke zlu.

Na konci svého hříšného života, zatímco tu co kmet šedivý jako sám svět čekám, až mě pohltí bezedná propast tichého a pustého božství, už nyní účasten na neměnném jasu myslí andělských a pouze svým těžkým a nemocným tělem poután k této cele milovaného kláštera v Melku, chystám se zanechat na tomto pergamenu svědectví o podivuhodných a strašlivých událostech, jejichž svědkem mi bylo v mládí dáno se stát. Chci zde zopakovat, co jsem viděl a slyšel, aniž bych se v tom pokoušel hledat nějaký záměr, ale spíš abych těm, kdož přijdou po nás (pokud je nepředejde Antikrist), zanechal znaky znaků, aby je zbožně luštili.

Bůh nechť mi ve své milosti dovolí vydat jasné svědectví o událostech, k nimž došlo v opatství (jehož jméno mi velí zamlčet má zbožnost) na konci léta Páně 1327, kdy císař Ludvík Bavor vtrhl do Itálie, aby zde obnovil vážnost Svaté říše římské podle záměrů Nejvyššího a zahanbil ničemného uchvatitele, svatokupce a arcikacíře, který v Avignonu zhanobil svaté jméno apoštolské stolice (mám na mysli hříšnou duši Jakuba z Cahorsu, jehož bezbožní ctili jako papeže Jana XXII.).

Aby bylo možno lépe pochopit události, jejichž účastníkem mi bylo se stát, bude možná dobře připomenout, co se přihodilo tehdy na přelomu století, jak jsem to chápal, když jsem to tenkrát prožíval, a jak si to vybavuji nyní, obohacen vyprávěními, jež jsem vyslechl později – pokud má paměť dokáže znovu svázat nitě tak četných a zmatených událostí.

Už v prvních letech století papež Klement V. přenesl sídlo Svaté stolice do Avignonu a Řím ponechal napospas ctižádostivým místním pánům. Přesvaté město křesťanství se postupně proměnilo v cirkus či lupanár, sužováno půtkami mocných; prohlašovalo se za republiku, kterou nebylo, táhly jím ozbrojené bandy, docházelo tu k násilnostem a k drancování. Duchovní, kteří se vymanili z působnosti světské soudní moci, veleli houfům ničemů a loupili s mečem v ruce, počínali si nepřístojně a organizovali nekalé obchody. Jak by se dalo zabránit tomu, aby se *Caput Mundi* plným právem nestalo opět cílem toho, kdo by zatoužil nosit korunu Svaté říše římské a obnovit vážnost světské vlády, která patřila už císařům římským?

Tak se stalo, že v roce 1314 pět německých kurfiřtů zvolilo ve Frankfurtu nad Mohanem Ludvíka Bavora za nejvyššího říšského správce. Téhož dne však na protilehlém břehu Mohanu falcký markrabě a kolínský biskup zvolili do téhož úřadu Bedřicha Rakouského. Dva císaři na jeden trůn a jeden papež na dva trůny: z toho opravdu nemohlo vzejít nic než velký nepořádek...

Dva roky poté byl v Avignonu zvolen nový papež, Jakub z Cahorsu, dvaasedmdesátiletý stařec, který si, jak jsem se už zmínil, dal jméno Jan XXII. a nedej Bože, aby některý další Pontifex Maximus si toto jméno, lidmi dobré vůle nenáviděné, zvolil znova! Jsa Francouz a francouzskému králi oddaný (obyvatelé té zkažené země vždy sloužili zájmům svých vlastních pánů, neschopni vidět celý svět jako svou duchovní vlast), podporoval Filipa Sličného proti templářským rytířům, které tento král obvinil (myslím, že nespravedlivě) z přehnaných zločinů, aby se zmocnil jejich majetku ruku v ruce se zmíněným zavrženíhodným prelátem. Do věci se zapletl i Robert Neapolský, který ve snaze udržet si kontrolu nad italským poloostrovem přesvědčil papeže, aby neuznal žádného z obou německých císařů, a tak se stal vrchním velitelem církevního státu.